

แนวคิดการบริหารเชิงพุทธในสังคมร่วมสมัย
: บทเรียนจากการเดินทางสู่สังเวชนียสถาน*

BUDDHIST MANAGEMENT CONCEPTS IN CONTEMPORARY SOCIETY:
LESSONS FROM A JOURNEY TO THE HOLY SITES

ฝนธิป ศรีวรัญญ

Fontip Sriwaranyoo

นักวิชาการอิสระ

Independent Scholar

Corresponding Author E-mail: fonfarm@gmail.com

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มุ่งวิเคราะห์หลักการบริหารเชิงพุทธที่สามารถประยุกต์ใช้ในการบริหารงานสมัยใหม่ ผ่านการศึกษาเชิงประจักษ์จากการเดินทางสู่สังเวชนียสถานทั้งสี่แห่ง ได้แก่ ลุมพินี พุทธคยา สารนาถ และกุสินารา การศึกษาใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพโดยการสังเกตการณ์ และการวิเคราะห์บริบททางสังคมวัฒนธรรม ณ สถานที่สำคัญในพุทธประวัติ เพื่อทำความเข้าใจกลยุทธ์การบริหารของพระพุทธเจ้าในการก่อตั้งและพัฒนาพุทธศาสนา ผลการศึกษาพบว่า กลยุทธ์การบริหารของพระพุทธเจ้าประกอบด้วยสามองค์ประกอบหลัก คือ การเลือกกลุ่มเป้าหมายเชิงกลยุทธ์โดยเริ่มจากกลุ่มที่มีความพร้อมและขยายไปสู่ผู้นำทางความคิด การสร้างเครือข่ายและจัดการความหลากหลายทางสังคมผ่านการบริหารความขัดแย้งอย่างสร้างสรรค์ และการวางระบบองค์กรที่ยั่งยืนโดยเน้นหลักการและระบบมากกว่าการพึ่งพาบุคคล การศึกษายังพบว่าหลักธรรมทางพุทธศาสนาสามารถเชื่อมโยงกับทฤษฎีการบริหารสมัยใหม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะในด้านการจัดการทรัพยากรมนุษย์ผ่านหลักพรหมวิหาร 4 ภาวะผู้นำเชิงสถานการณ์ผ่านหลักสัพพริสนธรรม 7 การแก้ไขปัญหาเชิงระบบผ่านหลักอริยสัจ 4 และการพัฒนาอย่างยั่งยืนผ่านหลักมัชฌิมาปฏิปทา กรอบแนวคิดที่นำเสนอจะเป็นประโยชน์ต่อนักบริหารในการพัฒนาทักษะภาวะผู้นำและการจัดการองค์กร นักรัฐประศาสนศาสตร์ในการศึกษาแนวทางการบริหารที่มีมิติจริยธรรม และผู้กำหนดนโยบายในการสร้างการพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน การศึกษานี้มีส่วนสำคัญในการเสริมสร้างองค์ความรู้ด้านการบริหารเชิงพุทธและการประยุกต์ใช้หลักธรรมในการบริหารงานสมัยใหม่

คำสำคัญ: พระพุทธศาสนา; การบริหารจัดการเชิงพุทธ; สังคมร่วมสมัย; ภาวะผู้นำ; รัฐประศาสนศาสตร์

* Received June 24, 2025; Revised July 28, 2025; Accepted August 6, 2025

Abstract

This study aimed to analyze Buddhist management principles applicable to modern administration through empirical research conducted at the four Buddhist holy sites: Lumbini, Bodh Gaya, Sarnath, and Kushinagar. The research employed qualitative methodology using observational techniques and socio-cultural context analysis at significant locations in Buddhist history to understand Buddha's management strategies in establishing and developing Buddhism. The findings revealed that Buddha's management strategies comprise three core components: strategic target group selection beginning with prepared groups and expanding to thought leaders, network building and social diversity management through constructive conflict resolution, and sustainable organizational system establishment emphasizing principles and systems over individual dependency. The study also demonstrated that Buddhist principles can be effectively integrated with modern management theories, particularly in human resource management through the Four Brahmaviharas, situational leadership through the Sappurisdhamma 7, Seven Qualities of a Good Person, systematic problem-solving through Ariyasacca 4, the Four Noble Truths, and sustainable development through the Eightfold Path, Middle Path principle. The proposed conceptual framework benefited administrators in developing leadership skills and organizational management, public administration scholars studying ethical management approaches, and policymakers creating balanced and sustainable development. This research contributed significantly to advancing knowledge in Buddhist management and the application of Buddhist principles in contemporary administration.

Keywords: Buddhism; Buddhist Management; Contemporary Society; Leadership; Public Administration

บทนำ

ในยุคที่โลกเผชิญกับความซับซ้อนและความท้าทายทางการบริหารในหลากหลายมิติ การแสวงหาแนวคิดและหลักการที่มีรากฐานมั่นคงทางปรัชญาและจริยธรรมเพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการองค์กรหรือนโยบายสาธารณะจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง ความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยี การเมืองโลก และสภาพแวดล้อมทางสังคม ในศตวรรษที่ 21 ได้นำมาซึ่งความไม่แน่นอนและความผันผวนที่องค์กรต่าง ๆ ต้องเผชิญ ทำให้การบริหารแบบดั้งเดิมที่เน้นเพียงประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจอาจไม่เพียงพอสำหรับการรับมือกับความท้าทายเหล่านี้ได้อย่างยั่งยืน (Northouse, 2018)

พระพุทธศาสนาซึ่งมีประวัติศาสตร์ยาวนานกว่า 2,500 ปี ได้นำเสนอหลักคิดและแนวทางปฏิบัติที่มีคุณค่าต่อการพัฒนามนุษย์และสังคม รวมถึงมีหลักการที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารได้อย่างมีประสิทธิภาพ การศึกษาด้านการบริหารเชิงพุทธในอดีตส่วนใหญ่มักเน้นการวิเคราะห์หลักธรรมคำสอนในเชิงทฤษฎี แต่ยังขาดการศึกษาเชิงประจักษ์ที่เชื่อมโยงบริบททางกายภาพและสังคมวัฒนธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ชีวิตและเผยแผ่พระธรรมคำสอน ช่องว่างทางวิชาการนี้ทำให้การเข้าใจกลยุทธ์การบริหารของพระพุทธเจ้ายังไม่สมบูรณ์ โดยเฉพาะในแง่ของการนำไปประยุกต์ใช้กับการบริหารงานสมัยใหม่ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2559)

การศึกษาค้นคว้านี้มุ่งเติมเต็มช่องว่างทางวิชาการดังกล่าวผ่านการวิเคราะห์หลักการบริหารเชิงพุทธที่สะท้อนผ่านเหตุการณ์สำคัญในพุทธประวัติ โดยใช้ประสบการณ์ตรงจากการเดินทางสู่สังเวชนียสถานทั้งสี่แห่ง ได้แก่ ลุมพินีวัน ซึ่งเป็นสถานที่ประสูติของเจ้าชายสิทธัตถะ พุทธคยา ซึ่งเป็นสถานที่ตรัสรู้ สารนาถ ซึ่งเป็นสถานที่แสดงปฐมเทศนา และกุสินารา ซึ่งเป็นสถานที่ปรินิพพาน การได้สัมผัสกับสภาพแวดล้อมที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ชีวิตและเผยแผ่พระธรรมคำสอนทำให้เกิดความเข้าใจเชิงลึกเกี่ยวกับบริบททางสังคม วัฒนธรรม และแนวทางการบริหารจัดการที่พระองค์ทรงใช้ในการก่อตั้งและบริหารพุทธศาสนา

ผู้วิจัยมีความสนใจศึกษาเชื่อมโยงหลักการทางพระพุทธศาสนากับศาสตร์ทางรัฐประศาสนศาสตร์ โดยมุ่งวิเคราะห์กลยุทธ์การบริหารของพระพุทธเจ้าที่สะท้อนผ่านเหตุการณ์สำคัญในพุทธประวัติและนำเสนอแนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารงานสมัยใหม่ การศึกษานี้จึงมุ่งตอบคำถามวิจัยสำคัญ คือ หลักการบริหารเชิงพุทธที่สะท้อนผ่านการดำเนินชีวิตและการเผยแผ่พระธรรมของพระพุทธเจ้ามีลักษณะอย่างไร และสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการบริหารงานสมัยใหม่ได้อย่างไร เพื่อให้เกิดการพัฒนาทั้งในระดับบุคคล องค์กร และสังคมอย่างยั่งยืน (Marques, 2012)

การศึกษานี้คาดว่าจะมีส่วนสำคัญในการเสริมสร้างองค์ความรู้ด้านการบริหารเชิงพุทธที่มีรากฐานเชิงประจักษ์ และเป็นประโยชน์ต่อนักบริหารในการพัฒนาทักษะภาวะ

ผู้นำและการจัดการองค์กรที่มีมิติจริยธรรม นักรัฐประศาสนศาสตร์ในการศึกษาแนวทางการบริหารทางเลือกที่เน้นความสมดุลระหว่างประสิทธิภาพและความยั่งยืน และผู้กำหนดนโยบายสาธารณะในการสร้างนโยบายที่ตอบสนองต่อความต้องการของสังคมในยุคปัจจุบัน ได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ การศึกษา ยังเป็นการเสริมสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับความทันสมัยและความเกี่ยวข้องของหลักธรรมทางพุทธศาสนากับการแก้ไขปัญหาสังคม และการบริหารงานในศตวรรษที่ 21

หลักการบริหารเชิงพุทธจากสังเวชนียสถาน: การวิเคราะห์เชิงพุทธประวัติ

1. ลุมพินี การสร้างวิสัยทัศน์และการบริหารจัดการครอบครัวเบื้องต้น

ลุมพินีวัน สถานที่ประสูติของเจ้าชายสิทธัตถะ ในสมัยพุทธกาลอยู่ภายใต้การปกครองของพระเจ้าสุทโธทนะแห่งกบิลพัสดุ์ ซึ่งเป็นเมืองในเขตแคว้นโกศล การบริหารจัดการครอบครัวของเจ้าชายสิทธัตถะเริ่มปรากฏตั้งแต่วัยเยาว์ โดยพระองค์ทรงแสดงภาวะผู้นำผ่านการจัดการความขัดแย้งระหว่างกลุ่มเครือญาติกบิลพัสดุ์และเครือญาติโกถิยกุล ในเหตุการณ์พิพาทน้ำแม่น้ำโรหิณี ตามที่ปรากฏในชาดกอัฐธกถา คุณาลชาดก พระองค์ทรงใช้หลักการเจรจาและการหาจุดร่วมเพื่อยุติความขัดแย้ง (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2559) ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการประยุกต์ใช้หลักสัปปุริสธรรม 7 โดยเฉพาะการรู้จักบุคคลและการรู้จักกาลเวลา

การเสด็จออกบวชของเจ้าชายสิทธัตถะเองก็เป็นการตัดสินใจเชิงกลยุทธ์ที่แสดงถึงวิสัยทัศน์ในการแก้ไขปัญหาของมนุษยชาติ ดังที่ทรงตรัสไว้ในมัชฌิมนิกายว่า เราจะแสวงหาสิ่งที่ไม่เกิด ไม่แก่ ไม่เจ็บ ไม่ตาย ไม่โศก ไม่เศร้า ซึ่งเป็นการกำหนดเป้าหมายที่ชัดเจนและมีวิสัยทัศน์ระยะยาว (Northouse, 2018)

ภาพที่ 1 เมืองลุมพินี สถานที่ประสูติของเจ้าชายสิทธัตถะ
ที่มา: ผู้เขียน

2. พุทธคยา การบริหารจัดการตนเองและการแก้ไขปัญหาเชิงระบบ

พุทธคยาในสมัยพุทธกาล เป็นหมู่บ้านเล็ก ๆ ที่เรียกว่า อรุเวลา อยู่ภายใต้การปกครองของแคว้นมคธ ใกล้กับแม่น้ำเนรัญชรา มีชุมชนนักบวชพรหมณ์และฤๅษีอาศัยอยู่ตามที่ปรากฏในมัชฌิมนิกาย มหาสีหนาทสูตรต้นตัม บริเวณนี้ไม่ใช่เพียงท้องนาว่างเปล่า แต่เป็นศูนย์กลางของการแสวงหาความรู้ทางจิตวิญญาณ มีการประกอบอาชีพการเกษตรและการค้าขาย

การตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ณ ใต้ต้นพระศรีมหาโพธิ์ เป็นจุดสำคัญที่แสดงให้เห็นถึงการบริหารจัดการตนเองอย่างเป็นระบบ พระองค์ทรงใช้หลักอริยสัจ 4 ในการวิเคราะห์ปัญหา โดยทรงเห็นทุกข์ของสรรพสัตว์ วิเคราะห์สาเหตุของทุกข์ คือ ตัณหา กำหนดเป้าหมาย คือ นิพพาน และพัฒนาแนวทางแก้ไข คือ อริยมรรค 8 ตามที่ปรากฏในสังยุตตนิกาย (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

ช่วงหลังการตรัสรู้ พระพุทธเจ้าทรงแสดงปาฏิหาริย์กับอรุเวลกัสสปะและพี่น้องของท่าน เพื่อสร้างศรัทธาและเปิดโอกาสในการแสดงธรรม ดังที่ปรากฏในมหาขันธกของวินยปิฎก พระองค์ทรงใช้กลยุทธ์การสื่อสารที่หลากหลาย ทั้งการแสดงปาฏิหาริย์ การแสดงธรรม และการสร้างความเคารพนับถือ จนสามารถโน้มน้าวให้ฤๅษีทั้ง 1,000 รูปมาเป็นสาวก (Goleman, 2013)

ภาพที่ 2 เมืองพุทธคยา สถานที่ตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า

ที่มา: ผู้เขียน

3. สารนาถ กลยุทธ์การสื่อสารและการสร้างเครือข่ายองค์กร

สารนาถ หรืออิสิปตนมฤคทายวัน ในสมัยพุทธกาลเป็นป่าสงวนของแคว้นกาสิ อยู่ใกล้กับพาราณสี เป็นสถานที่ที่ฤๅษีมักมาปฏิบัติธรรม การเลือกสถานที่แห่งนี้เพื่อแสดง ปฐมเทศนาแสดงให้เห็นถึงการวางแผนเชิงกลยุทธ์ของพระพุทธเจ้า

การแสดงปฐมเทศนาโปรดปัญจวัคคีย์ เป็นตัวอย่างที่ดีของการบริหารจัดการ กลุ่มเป้าหมาย พระพุทธเจ้าทรงเลือกกลุ่มที่มีพื้นฐานความรู้และประสบการณ์การปฏิบัติ ทั้งยังเป็นผู้ที่มีความสัมพันธ์เดิม ดังที่ปรากฏในมหาวังสะของวินยปิฎก พระองค์ทรงใช้ วิธีการสื่อสารที่เหมาะสมกับผู้ฟัง โดยเริ่มจากการทำลายอคติที่ปัญจวัคคีย์มีต่อพระองค์ จากนั้นจึงแสดงธรรมตามลำดับขั้นตอน (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2559)

การขยายเครือข่ายสู่สกุลบุตร 55 คน แสดงให้เห็นถึงกลยุทธ์การสร้างเครือข่าย แบบขยายวงกว้าง ตามที่ปรากฏในสังยุตตนิกาย อาทิตตปริยายสูตรต้นตัม พระองค์ทรง มอบหมายให้พระอรหันต์ 60 รูปแรกไปเผยแผ่พระธรรมในทิศทางต่าง ๆ โดยไม่ให้ไปคนละทาง ซึ่งเป็นการกระจายความเสี่ยงและขยายผลกระทบให้สูงสุด (Marques, 2012)

ภาพที่ 3 เมืองสารนาถ สถานที่ที่พระพุทธเจ้าแสดงปฐมเทศนาโปรดปัญจวัคคีย์
ที่มา: ผู้เขียน

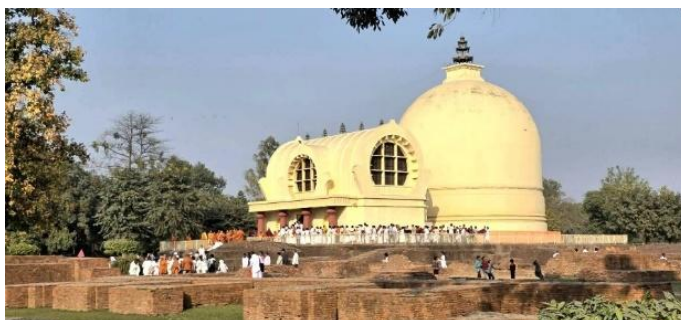
4. กุสินารา การวางระบบสืบทอดและการบริหารการเปลี่ยนแปลง

กุสินารา ในสมัยพุทธกาลเป็นเมืองเล็กของชาวมัลละ ดังที่ปรากฏในทีฆนิกาย มหาปรินิพพานสูตรต้นตัม การเลือกสถานที่ปรินิพพาน ณ ที่แห่งนี้แสดงให้เห็นถึงการวางแผน เชิงกลยุทธ์ของพระพุทธเจ้า

การเตรียมการสำหรับการปรินิพพานของพระพุทธเจ้าเป็นตัวอย่างของการบริหาร การเปลี่ยนแปลงที่มีประสิทธิภาพ พระองค์ทรงประกาศล่วงหน้า 3 เดือน เกี่ยวกับการ ปรินิพพาน ให้เวลาแก่พุทธบริษัทในการเตรียมตัว ทรงแต่งตั้งพระอานนท์ให้เป็นผู้ช่วยเหลือ

ในการถ่ายทอดพระธรรมคำสอน และทรงมอบหมายให้คณะสงฆ์จัดประชุมสังคายนาเพื่อรวบรวมพระธรรมและพระวินัย

พระดำรัสสุดท้ายที่ว่า วิปัสสนาเมว โภจนเต สัพเพ สงขารา อปฺปมาเทน สมฺปเทธา (สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา จงยังความไม่ประมาทให้ถึงพร้อมเถิด) แสดงให้เห็นถึงการเตรียมคณะสงฆ์ให้พร้อมรับมือกับการเปลี่ยนแปลง

ภาพที่ 4 เมืองกุสินารา สถานที่ปรินิพพานของพระพุทธเจ้า
ที่มา: ผู้เขียน

การเชื่อมโยงหลักพุทธธรรมกับทฤษฎีการบริหารสมัยใหม่

1. หลักอริยสัจ 4 กับกรอบการแก้ปัญหาเชิงระบบ

หลักอริยสัจ 4 ตามที่ปรากฏในสัณยุตตนิกาย สจฺจสังยุตต์ สามารถประยุกต์เป็นกรอบการแก้ปัญหาเชิงระบบในการบริหารสมัยใหม่ โดยทุกขสัจ (การระบุปัญหา) สมุทัยสัจ (การวิเคราะห์สาเหตุ) นิโรธสัจ (การกำหนดเป้าหมาย) และมรรคสัจ (การพัฒนาแนวทางแก้ไข) สอดคล้องกับกระบวนการวิเคราะห์นโยบายและการแก้ไขปัญหาเชิงยุทธศาสตร์

2. หลักอริยสัจ 7 กับการจัดการความขัดแย้งในองค์กร

หลักอริยสัจ 7 ตามที่ปรากฏในปริวารของวินยปิฎก สามารถประยุกต์ใช้ในการจัดการความขัดแย้งในองค์กรสมัยใหม่ โดยเฉพาะการใช้สัมมาวาจา (การประชุมร่วมกัน) และยุติกา (การตัดสินใจแบบประชาธิปไตย) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการบริหารแบบมีส่วนร่วม (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2559)

3. หลักพรหมวิหาร 4 กับการบริหารทรัพยากรมนุษย์

หลักพรหมวิหาร 4 ตามที่ปรากฏในอังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต ประกอบด้วย เมตตา (ความปรารถนาดี) กรุณา (ความเห็นอกเห็นใจ) มุทิตา (ความยินดีในความสำเร็จของผู้อื่น) และอุเบกขา (ความเป็นกลาง) สามารถประยุกต์ใช้ในการสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่เอื้ออาทรและสร้างสรรค์

4. หลักสัปปริสธรรม 7 กับภาวะผู้นำเชิงสถานการณ์

หลักสัปปริสธรรม 7 ตามที่ปรากฏในอังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต ซึ่งประกอบด้วย อัมมัญญตา อัตถัญญตา อัตตัญญตา มัตตัญญตา กาลัญญตา ปริสสัญญตา และบุคคลัญญตา สามารถพัฒนาเป็นกรอบสมรรถนะของผู้นำที่สามารถปรับตัวได้ตามสถานการณ์

5. หลักอปริหานิยธรรม 7 กับการบริหารแบบมีส่วนร่วม

หลักอปริหานิยธรรม 7 ตามที่ปรากฏในทีฆนิกาย มหาปริเสถยายสูตรต้นตัม ที่ พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่ชาววัชชีและภิกษุสงฆ์ สามารถประยุกต์ใช้ในการสร้างองค์กรที่มี ธรรมาภิบาลและความยั่งยืน (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2559)

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและแนวทางการพัฒนา : การประยุกต์ใช้หลัก พุทธธรรมในการบริหารภาครัฐไทย

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเพื่อการประยุกต์ใช้ในทางปฏิบัติ

การพัฒนาหลักสูตรการบริหารเชิงพุทธสำหรับข้าราชการ จากการศึกษาพบว่า หลักพุทธธรรมสามารถพัฒนาเป็นหลักสูตรการฝึกอบรมสำหรับข้าราชการได้อย่างเป็น รูปธรรม โดยเฉพาะการใช้หลักอริยสัจ 4 ในการวิเคราะห์นโยบายและหลักอภิรณสมณะ 7 ในการจัดการความขัดแย้งในองค์กร

การประยุกต์ใช้หลักอปริหานิยธรรม 7 ในการบริหารท้องถิ่น หลักอปริหานิยธรรม 7 ที่เน้นการประชุมสม่ำเสมอ การเคารพผู้เฒ่าผู้แก่ การดูแลสตรีและเด็ก การเคารพ สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ การเคารพนักบวช การต้อนรับแขกที่มาจากที่ไกล และการไม่ยึดติด กับข้าวของฟุ่มเฟือย สามารถประยุกต์ใช้ในการบริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อ สร้างความเข้มแข็งและยั่งยืนให้กับชุมชน กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นสามารถพัฒนา แนวทางปฏิบัติและตัวชี้วัดการประเมินผลการบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตามหลักการนี้ (เขมานันท์ ขบวนฉลาด, 2564)

การใช้หลักพรหมวิหาร 4 ในการพัฒนาวัฒนธรรมองค์กรภาครัฐ การประยุกต์ใช้ หลักพรหมวิหาร 4 ในการสร้างวัฒนธรรมองค์กรภาครัฐที่เน้นความเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา จะช่วยสร้างภาพลักษณ์ที่ดีและเพิ่มความเชื่อมั่นของประชาชนต่อการบริหาร ภาครัฐ หน่วยงานราชการสามารถกำหนดให้หลักพรหมวิหาร 4 เป็นส่วนหนึ่งของพฤติกรรม ที่พึงประสงค์ของข้าราชการและใช้เป็นเกณฑ์ในการประเมินผลการปฏิบัติงาน (นภัทสรณ์ พรหมแก้ว และคณะ, 2565)

การสร้างกลไกการตรวจสอบและถ่วงดุลตามหลักธรรมาภิบาล หลักอปริหานิยธรรม สามารถนำมาพัฒนาเป็นกลไกการตรวจสอบและถ่วงดุลในระบบราชการ โดยเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชน ความโปร่งใส และการตรวจสอบซึ่งกันและกัน สำนักงานคณะกรรมการ

ป้องกันปราบปรามการทุจริตแห่งชาติสามารถพัฒนาระบบการตรวจสอบและการรายงานที่อิงตามหลักการนี้ รวมถึงการจัดทำดัชนีวัดระดับธรรมาภิบาลของหน่วยงานราชการ

การพัฒนาระบบการประเมินผลงานตามหลักสัปปริสธรรม 7 การประยุกต์ใช้หลักสัปปริสธรรม 7 ในการพัฒนาระบบการประเมินผลงานข้าราชการ โดยประเมินความสามารถในการรู้จักหลักการ จุดมุ่งหมาย ตนเอง ประมาณ กาลเวลา สถานที่และบริบท และบุคคล จะช่วยพัฒนาข้าราชการให้มีสมรรถนะที่สมบูรณ์แบบยั่งยืน สำนักงาน ก.พ. สามารถพัฒนาแบบประเมิน 360 องศาที่อิงตามหลักการนี้

ข้อจำกัดและความท้าทาย

ความท้าทายทางวัฒนธรรมและความเชื่อ การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารงานสมัยใหม่อาจเผชิญกับความท้าทายในสังคมพหุวัฒนธรรมที่มีความหลากหลายทางศาสนาและความเชื่อ การหาจุดสมดุลระหว่างการใช้หลักธรรมทางพุทธศาสนากับการเคารพต่อความหลากหลายทางศาสนาจึงเป็นสิ่งสำคัญที่ต้องพิจารณา (อุสา วงศ์ศิริกุล, 2566)

ปัญหาการตีความและการประยุกต์ใช้ที่ไม่เหมาะสม หลักพุทธธรรมที่มีความลึกซึ้งและซับซ้อนอาจถูกตีความหรือประยุกต์ใช้ไม่ถูกต้อง หากผู้นำไม่มีความเข้าใจที่ถูกต้องและครบถ้วน การจัดทำคู่มือและการฝึกอบรมที่เหมาะสมจึงเป็นสิ่งจำเป็น

ความเป็นไปได้ในการวัดผลและประเมินประสิทธิภาพ การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารงานอาจเผชิญกับปัญหาในการวัดผลและประเมินประสิทธิภาพเนื่องจากผลลัพธ์บางอย่าง เช่น ความสุขของบุคลากรหรือความยั่งยืนขององค์กร เป็นสิ่งที่ยากต่อการวัดผลในระยะสั้น

การสร้างความเข้าใจและการยอมรับในองค์กร การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมองค์กรให้สอดคล้องกับหลักพุทธธรรมต้องใช้เวลาและความพยายามอย่างต่อเนื่อง การสร้างความเข้าใจและการยอมรับจากบุคลากรทุกระดับเป็นความท้าทายสำคัญที่ผู้นำองค์กรต้องเผชิญ

แนวทางการพัฒนาและขยายผลในอนาคต

การพัฒนาเครื่องมือและแบบประเมินเชิงปริมาณ การวิจัยในอนาคตควรพัฒนาเครื่องมือวัดและแบบประเมินเชิงปริมาณสำหรับการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารงาน เพื่อให้สามารถวัดผลและประเมินประสิทธิภาพได้อย่างเป็นรูปธรรม

การศึกษาเปรียบเทียบข้ามวัฒนธรรม ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารงานในประเทศที่มีวัฒนธรรมและบริบทที่แตกต่างกันเพื่อทดสอบความสามารถในการประยุกต์ใช้ข้ามวัฒนธรรม

การพัฒนาแพลตฟอร์มการเรียนรู้ดิจิทัล การสร้างแพลตฟอร์มการเรียนรู้ดิจิทัลสำหรับการฝึกอบรมหลักการบริหารเชิงพุทธจะช่วยให้การเผยแพร่และการประยุกต์ใช้มีประสิทธิภาพและเข้าถึงได้กว้างขวางยิ่งขึ้น

การสร้างเครือข่ายวิจัยและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การสร้างเครือข่ายของนักวิจัย นักปฏิบัติ และองค์กรที่มีความสนใจในการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารงานจะช่วยให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาต่อไป (จารุกิตติ์ พิริยสุวัฒน์ และคณะ, 2563)

การจัดตั้งศูนย์วิจัยและพัฒนาการบริหารเชิงพุทธ เพื่อให้การประยุกต์หลักพุทธธรรมในการบริหารงานมีความต่อเนื่องและเป็นระบบ ควรจัดตั้งศูนย์วิจัยและพัฒนาการบริหารเชิงพุทธขึ้นภายใต้สถาบันพระปกเกล้า โดยมีภารกิจในการวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้ การจัดทำคู่มือและแนวทางปฏิบัติ การฝึกอบรมและให้คำปรึกษา การติดตามและประเมินผล และการเผยแพร่องค์ความรู้สู่สาธารณะ

การบูรณาการเข้ากับยุทธศาสตร์ชาติ การนำหลักการบริหารเชิงพุทธไปบูรณาการเข้ากับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี โดยเฉพาะในด้านการพัฒนาคนและสังคมให้มีคุณภาพ ความเป็นธรรม และความยั่งยืน สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติสามารถกำหนดแนวทางและมาตรการในการขับเคลื่อนหลักการเหล่านี้ให้เกิดผลในทางปฏิบัติ

องค์ความรู้ใหม่ : กรอบการบริหารเชิงพุทธ 4 มิติ

จากการศึกษาและวิเคราะห์บทเรียนจากสังเขปสถาน 4 แห่ง ผู้เขียนได้พัฒนากรอบการบริหารเชิงพุทธ 4 มิติ ที่ผสมผสานหลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับแนวคิดการบริหารจัดการสมัยใหม่ โดยแบ่งออกเป็น 4 มิติหลัก ดังนี้ มิติที่ 1 การบริหารตนเอง เน้นการพัฒนาและจัดการตนเองของผู้บริหาร โดยยึดหลักการสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ หลักอริยสัจ 4 สำหรับการแก้ปัญหา ประกอบด้วย การงดเว้นจากการทำร้ายผู้อื่น การพูดจริง การประพฤติตรง และการดำรงชีวิตสุจริต การพัฒนาสติและสมาธิ เพื่อสร้างความมั่นคงทางจิตใจและความสามารถในการมองเห็นปัญหาอย่างแจ่มชัด และการควบคุมอารมณ์และความเครียด เพื่อให้สามารถตัดสินใจและปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ มิติที่ 2 การบริหารบุคคล มุ่งเน้นการจัดการและพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์กร โดยประยุกต์ใช้หลักพรหมวิหาร 4 ในการจัดการคน ซึ่งประกอบด้วย เมตตา (ความรัก) กรุณา (ความเมตตา กรุณา) มุทิตา (ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่) และอุเบกขา (ความเป็นกลาง) หลักสัพบุริสธรรม 7 สำหรับผู้นำ ซึ่งเป็นคุณสมบัติของผู้นำที่ดี และการสร้างความแข็งแกร่งและเอื้ออาทร เพื่อสร้างบรรยากาศการทำงานที่เอื้อต่อการพัฒนาร่วมกัน มิติที่ 3 การบริหารองค์กร

เน้นการสร้างระบบและโครงสร้างองค์กรที่มีประสิทธิภาพ โดยใช้หลักอริยกรณีสมาธิ 7 สำหรับจัดการความซับซ้อน ซึ่งช่วยในการแก้ไขปัญหาและความขัดแย้งภายในองค์กร หลักการบริหารนิยธรรม 7 สำหรับธรรมาภิบาล เพื่อสร้างการบริหารงานที่โปร่งใสและเป็นธรรม และการสร้างระบบที่ทันสมัย เพื่อให้องค์กรสามารถปรับตัวและแข่งขันได้ในสภาวะที่เปลี่ยนแปลง และมีมิติที่ 4 การบริหารสังคม ขยายขอบเขตการคิดไปสู่ความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม โดยใช้หลักไตรลักษณ์มาปฏิบัติ สำหรับความสมดุล ในการสร้างสมดุลระหว่างผลกำไร การดูแลคน และการรักษาสิ่งแวดล้อม การพัฒนาอย่างยั่งยืน เพื่อความคงอยู่ระยะยาว และการสร้างความเป็นธรรมในสังคม เพื่อให้องค์กรเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาสังคมโดยรวม

นวัตกรรมของกรอบความคิดกรอบการบริหารเชิงพุทธ 4 มิติ นี้มีจุดเด่นที่สำคัญ 4 ประการ ประกอบด้วย การผสมผสานระหว่างปรัชญาตะวันออกและการบริหารสมัยใหม่ ทำให้เกิดแนวทางการบริหารที่มีความสมดุลระหว่างประสิทธิภาพและคุณค่าทางจิตใจ การสร้างเชื่อมต่อระหว่างหลักพุทธธรรมกับการบริหารสมัยใหม่ โดยแปลงหลักธรรมให้เป็นเครื่องมือการบริหารที่ปฏิบัติได้จริง การพัฒนาครอบคลุมทั้ง 4 มิติของการบริหาร ตั้งแต่ระดับบุคคลไปจนถึงระดับสังคม และการเสริมแนวทางปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมและวัดผลได้ ทำให้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในองค์กรต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ภาพที่ 1 กรอบการบริหารเชิงพุทธ 4 มิติ

สรุป

การเดินทางสู่สังฆนิยสถานทั้งสี่แห่งทำให้เกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้งเกี่ยวกับหลักการบริหารเชิงพุทธที่สะท้อนผ่านพุทธประวัติ พระพุทธเจ้าทรงเป็นนักบริหารที่ชาญฉลาดและมีวิสัยทัศน์ ใช้กลยุทธ์การบริหารที่มีประสิทธิภาพในการเผยแผ่พระธรรมและปกครองพุทธบริษัท ได้แก่ การเลือกกลุ่มเป้าหมายเชิงกลยุทธ์ การสร้างเครือข่ายผู้นำทางความคิด การจัดการความขัดแย้งในสภาพแวดล้อมที่ท้าทาย และการวางระบบองค์กรที่ยั่งยืน หลักธรรมทางพุทธศาสนาสามารถเชื่อมโยงกับทฤษฎีการบริหารสมัยใหม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะในด้านการบริหารทรัพยากรมนุษย์ผ่านหลักพรหมวิหาร 4 ภาวะผู้นำเชิงสถานการณ์ผ่านหลักสัพบุริสธรรม 7 การแก้ไขปัญหาเชิงระบบผ่านหลักอริยสัจ 4 และการพัฒนาอย่างยั่งยืนผ่านหลักมัชฌิมาปฏิปทา ในยุคที่โลกเผชิญกับความท้าทายและวิกฤตหลายด้าน การนำหลักการบริหารเชิงพุทธมาประยุกต์ใช้จะช่วยเสริมสร้างมิติทางจริยธรรมและความยั่งยืนให้กับการบริหารงานสมัยใหม่ อันจะนำไปสู่การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืนทั้งในระดับบุคคล องค์กร และสังคมโดยรวม

เอกสารอ้างอิง

- เขมานันท์ ขบวนฉลาด. (2564). การประยุกต์ใช้หลักอปริหานิยธรรมเพื่อการบริหารจัดการขององค์การบริหารส่วนตำบลประทัดบุ อำเภอบราสาท จังหวัดสุรินทร์. *วารสารมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*, 12(1), 133-142.
- จารุกิตติ์ พิริยสุวัฒน์ และคณะ. (2563). พระพุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงวิถีวัฒนธรรมของคนรุ่นใหม่จังหวัดเลย. *วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์*, 5(2), 741-754.
- นภัทสรณ์ พรหมแก้ว และคณะ. (2565). การประยุกต์ใช้หลักพรหมวิหาร 4 ในการบริหารงานวิชาการของครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษามัธยมศึกษา นครศรีธรรมราช. *วารสารรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย*, 2(6), 15-36.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2559). *พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย* (พิมพ์ครั้งที่ 45). กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกแปลไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่มที่ 11*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- อุสา วงศ์ศิริกุล. (2566). การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมสมรรถนะการบริหารงานของสถาบันพัฒนาอุตสาหกรรมสิ่งทอ กระทรวงอุตสาหกรรม. *วารสารสหวิทยาการนวัตกรรมปริทรรศน์*, 6(2), 174-181.
- Bass, B. M., & Bass, R. (2008). *The Bass handbook of leadership: Theory, research, and managerial applications* (4th ed.). New York: Free Press.

- Goleman, D. (2013). *Focus: The hidden driver of excellence*. New York: Harper Collins.
- Marques, J. (2012). Consciousness at work: A review of some important values, discussed from a Buddhist perspective. *Journal of Business Ethics*, 105(1), 27-40.
- Northouse, P. G. (2018). *Leadership: Theory and practice* (8th ed.). London: Sage Publications.